

Mən yəhudiyəm, mən qarabağlıyam, mən azərbaycanlıyam

Milix YEVDAYEV: "Bizi Azərbaycandan ayırmak mümkün deyil, biz nəinki dostuq, qardaşiq, biz Azərbaycanın ayrılmaz hissəsiyik"

◆ Tolerantlıq ünvani

"Azadlığından sonra ilk dəfə Qarabağa gedəndə yerlər yeksan olan bir məkan gördüm. Talanmış və yalnız qurucu divarları qalmış evlər, dağdılmış məzarlıqlar, dini ocaqlar, məhv edilmiş təbiat, düşmənin vandallığı insanı dəhşətə gotirirdi. Ancaq indi o diyarlardakı möhtəşəm quruculuq işlərinə baxanda düşünürsən ki, Azərbaycanda yaşayan türk, yohudi, ləzgi, udi, avar, talış... forqı yoxdur, bütün xalqlar sözünə əsl mənasında öz qızıl əsrərini yaşayırlar. İndi xalqları üzüağ, güzü gülər, başdik və qırurludur. Azərbaycanda yaşayan bütün xalqların nümayəndələri, o cümlədən də yəhudiəsili azərbaycanlı olaraq mən Qarabağ zəfəri ilə faxr edirəm..."

Quba və Qırmızı qəsəbə...

O, Qubada Qudyalçayın sol sahilində salmış və dünyada dağ yəhudilərinin kompakt yaşadığını yeganə yer olan Qırmızı qəsəbəde yəhudiəsilli ailələr dünyaya göz açıb. Elə ömrünün en şirin anrlarla, en xoş xatirlərlə bol dövrü də məhz "Qafqaz Yeruşolimini" adlandıran bu qəsəbə ilə bağlıdır. Qırmızı qəsəbə böyüyük boyaya-başa catib, məktəbə yollanıb. İndi də böyük hörmətə andırdı savadlı, tələbkar və zəhmətəs mülliimlərindən hərfləri, rəqəmləri, yazmağı, oxumağı öyrənib.

Azərbaycan klassik şairlərinin - Xaqaniyin, Nizaminin, Füzulinin... vürgunu olub, poeziyaları kənlən verib, ara-sura özu də duyğularını misralarla düzəmeye başlayıb... Onun Qırmızı qəsəbəsi keçirdiyi usaqlıq, yeniyetməli illeri ilə bağlı en yaddaşalan anları isə, heç şübhəsiz, əziz bayramlarım - Ros-Ha-Şana, Yom-Kipur, Pesax, Sukkot, Şavuotin... keçirildi.

"Yadimdadır, bayramlarda dədəmin (atama dədo deyerdik) oğlunda tutub qəsəbədəki sınaqqa gedərdim. Böyükərimizin orada şəm yandırmasına, dualar etməsinə, "Tövrat" oxumasına maraqla baxdım.

Bir kəhən odun sobamızvardı, anam bayram günlərində hemişə orada südlü, qoşlu, pendirli çörəklər, şirin köklər bışırıldı... İndiye qədər də hemin dadda, atırdı çörək, kökə yeməməşim. Bəlkə də onlara ananın əllərinin otri dəydidiyi üçün mənə o qədər lozzəti gəlirdi, bilmirməm..."

Qubanın Qırmızı qəsəbəsindəki ata ocağının istiliyi, doğma hanırının ömründən 78 illik çağında da dənənəki kimi xatırlayan, usaqlıq, yeniyetməlik, gənclik günləri, atılan-çağırlı üçün burnunun ucu gəyinən Dağ Yəhudiləri Dini İcmasının rəhbəri, "Şöhrət" və "Şərif" ordenini Milix Yevdayevdir "Tolerantlıq ünvani" rubrikamızın qonağı. Milix mülliimlə birlikdə onun Qırmızı qəsəbəden başlaşan ömr yoluна xatırələr cügiriyə qısa seyahət etdi, ölkəmizdə mən illərdən var olan dini dövlətlük, multikultural mühitdən söz açdıq, respublikamızın yəhudiəsili vətəndaşı ilə birlikdə Azərbaycanın Qarabağ zəfərindən qırurla bəhs etdi. Bir haşiyəyə də qıxmış ki, səhətimiz Milix mülliimlə dediyi həm Azərbaycan şairlərinin, həm də öz yazdıqı şeirlərin müşəyi ilə keçdi...

"Cörək ağacının oğlu"

Əsrlərdir Yevdayevlər ailəsinin Azərbaycanda yasadığını və bu torpağa derin köklərlə bağlıqlarını vurğulayan Milix Yevdayev səylədi ki, buna görə də her zaman İslaili tarixi, Azərbaycanı isə ana vətənləri sayırlar.

- Dədəm İlhan Aqarunoviç Yevdayev 1941-1945-ci illər məhərabəsində 5 il

örzində III Ukrayna Cəbhəsində Mozdək Avstriyannın mərkəzi Vyana qədər döyü yolu keçmişdir. 1945-ci ilə isə o, vətənə qayıdaraq düz 40 il Qırmızı qəsəbədə vo Qubada çörəkbişirən işleyib. Həmin illər bütün ölkədə vozyoyt çötin idi. Sonradan böyüklerimizdən eşitmisdim ki, dədəm pulsuz çörək almağı gələnləri də heç zaman elibis geri qaytarmayıb. Gürünür, elə bəs səbəbdən qəsəbədə çox az adam onu öz adı ilə çağırıb, əksoruyut dədəmə "çörək ağacı" deyirdi. Bugünün özündə də Qırmızı qəsəbədə vo Qubaya gedəndə o dövrün yaşlı insanları məni görən kimi deyirlər ki, "çörək ağacının oğlu" gəldi... Bu ad mənim üçün dünənəni en təmtəraqlı titillərindən də eçizdir...

Dədəm yəhudiəsili Batsion Asafovna Aqababayeva (Yevdayeva) ilə ailə qurub xatırələri ilə yaşayıram. İnsan illər ötdükçə xatırələrə bağlanır və o xatırələr də bir nağıla çevrilir. O nağıla isə heç kəs vermək istəmirəm. Çünkü o nağıl sonindır.

*Nağıl danşardı nənəm gecələr,
Nağılla dolardı sənəm gecələr.
Nağılli günlərim qaydan deyil,
Qaydib yanğınu soyudan deyil,
Nağıl kimi gəlir, mənə bu dünya.*

Vətən yolu

Milix Yevdayev danışdı ki, Politeknik İnstitutunun Texnologiya fakültəsini bitirəndən sonra onu Moskvadan çox uzaqda olmayan bir qəsəbədə isəməyə göndərildi. Ancaq o, Moskvadə Yüngül Sənaye Nazirliyinə gedib həmin yerde isəmək istəmədiyi bildirir. Bu da isə Milix mülliim isəmək üçün məcburən saxtaşası iliklərə işləyən Sibir vilayətinə məxsus Ulyanov şəhərini seçməli olur.

- Şəhər gün ora getmek üçün nazirliyo sonənlərimi götürməyə goldim. Payız ayları deyo hava soyuq və cıskınlıydi. Mən isə nazik pencədə idim. Orada olan 60 yaşılarında bir qadın həlmiş baxış dedi ki, bala, bəla niyo geyimisin! Bilirsin ki, hərra gedirsin? Bu vəziyyətdə orada donarsan. Cabab verdim ki, neyim varsa eynim dedir və oru getmekəmən başqa seçmim yoxdur. Qadın dedi ki, yaşıdığın yere getmək isteyirsinə, sabab gol, egor nazir məktubu qol çəksə, sənə Azərbaycana göndərildi. Elə o oldu. Mənə yaşadığım yerde işləmənin ələmənən icaza verildi.

- Gündüzlər evde süfrə açılımdı. Dərsəndən gələndə bir təkə pendir-çörək atırdırdıq. Axsamlar isə mütləq evde süfrə salınlardı, amma evimizdə belə bir qədəyə var idi, dədəm evde olmasa idi, qazanın ağızı açılmadı... Bu, ailənin böyüyüno hərəmətin ifadəsi idi...

- Dədəm çox çətinliklə də olsa, zəhməti ilə emimim dörd qızımı böyüdüb, onların tətbiqindən.

Məktəbi bitirənə qədər qəsəbənin 1 nömrəli tam orta məktəbində oxumuşam. Ravinoviç soyadı ibtidai sinif mülliimlə qəsəbəmizin rəvviniyidir. Onlar nəsillikə rəvvin idilər. O, düz 54 il həmin məktəbdə dərs dədi. O qədər tələbkar mülliimlə idil ki... Xatırlayram ki, hüsənxət dərsində hərfləri düz yazmayıandı, zoqla çubuğu var idi, onuna sağlam olırmış vərədi. Həmin zoqla çubugunun "qorxusu"ndan sinifdə hamının xotti "inci" kimi olardı. Hərdən şüluqluq edəndə biza qulaqlaşma bilər. Amma heç kim inciməz, şikayət etməzdi. İnanın ki, onun dediyi dərs sonrakı heyatın üçün bünövrə oldu. İndi də ilk mülliimlərimi məqəddəs insanları kimi xatırlayram və onlardan sonra mülliimlərin məməm üçün müqəddəs şəxşən qeyri.

Ümumiyyətə, orta məktəbdə bütün mülliimlərimiz seçilmiş şəxslər idilər. Bizi tönbələr edirdilər, amma osas o idi ki, hamımızı iştirakçı, öz övladları kimi sevir, biliyikləri biziə aşılırdılar, öyrəndirdilər. Azərbaycan dili və ədəbiyyatı mülliimlərimiz Şifro Yaqubova və Ya-

qub mənə tutdu. Söz veriləndə dedim ki, Rəv Xaym, sizdən forqlı olaraq biz Azərbaycanda küçədə də yəhudiyik, evde də... O vaxt birinci xanum Mehriban Əliyeva konfrens istirakçaları Azərbaycana dəvət etdi ki, golib ölkəmizdə olan multi-kultural mühiti özlərini ilə görsünlər.

Rəhmetli Ulu Önder Heydər Əliyev dəyirdi: "Tolerantlıq xalqın yüksək mədəniyyətinin tozahüründü".

Balıqı sudan ayırdı, candan ayrırlar.

Biz yəhudilərinin vo Azərbaycana və Azərbaycan xalqına, ana yurdən eşqimiz var. O eşq golib-gedər deyil. Fikir verimizsinə, dünənənin harasında olursaq olaq, soruştan da faxrlı deyirik ki, azərbaycanlıq.

*Babəklərin gur səsində,
Koroğlu ların nəsində,
Tarixlərin səhifəsində
qızıl hərfə yazlaşışığı,
biz azəri balasıq.*

Həm Birinci, həm ikinci Qarabağ mühäribəsində yəhudi övladları da casarətə vuruşublar. Albert Aqarunovun qəhrəmanlığının özü tarixi eppəyedir. Bütün bunlar yəhudilərin vo 1988-ci ilin fevralında hadisələr başladı. Azərbaycanlılar qarşı soqrımları, qotlımları tərəfdilidə, vətəndəslərimiz yurdularından didərgin salı, torpaqlarımız işğal altına düşdü.

Səhəri gün onların qəzətlərinin birində çap olunan məqalədə yazılımış: "Bakıdakı olanın qədər isəməli demək olar ki, ilde iki-üç dəfə Qarabağ bölgəsinə ezməyi təsdiq edirdim, Xankəndidə çox olurdum. Burada yaşayınların necə zəhmətək, qayda-qanuna riayət edən insanları olduqları xəsxən şahid idim. Həm azərbaycanlılar, hem ermənilərə görəsürdüm, dəvət edirdilər, qonaqları olurdum, toyularla istirak edirdim. Yəni məhrəbənlərə yarışdı.

Qarabağda hadisələrin bu cür faciəvi hala golib çıxmamasına xaricdən, Ermenistanda gelən ermənilər səbəb olurdular. Albert Aqarunovun qəhrəmanlığının özü tarixi eppəyedir. Bütün bunlar yəhudilərin vo Azərbaycana olan bağlılığını bariz göstəriciləridir. Bizi Azərbaycandan ayrılmaz məsələ, qardaş, Azərbaycanın ayırmaz bir hissəsiyidir. Biz dənəmək istəyirik, qotlımları, vətəndəslərimiz tərəfdilidə, vətəndəslərimiz yurdularından didərgin salı, torpaqlarımız işğal altına düşdü.

"Onda bildim ki, qaydır Vətən"

- Vətən məhərabəsinin üçüncü günü - sentyabrın 30-da artıq cəbhə bölgəsində idim. Düşənenin döyüş meydanından uzaqda yaşayış rayonlamıza yağırdırdı bombaları gözlərilmələr. Ancaq bu bombardımları baxmayaq, heç zaman haqq sözünü deməkən çəkinməyib və bu gün də eyni mövqeni sərgiliyir:

-

- ABŞ-nın Kaliforniya ştatında 1 miliona yaxın sayı olan erməni diasporu yəşayır. Onlar 2015-ci ilde Kaliforniya Senatına qətnamə vermişdilər ki, bu ştat erməni separatçılarının yardımçıdır. Dağlıq Qarabağın təsnisi. Los-Anceles şəhər olunaraq Senatda bu qətnaməyə qarşı çıxış etdi. Həm mənə, həm də erməni çıxışa horəməz 5 dəqiqə vaxt ayırmışdır. Hənsi dildə dansaçığımı soruştı, ingilis dilini bilirom, amma doğma Azərbaycan dilində dansaçığam. Dədilər ki, o zaman sənə 5, tərcüməciyə 5 dəqiqə vaxt veririk, eyni zamanda erməni çıxışının vaxtını 10 dəqiqə artırırıq. Orada altı nofər erməni deputat var idi, onlardan biri isə Bakı erməni idi. Onlar mənə sual etdilər ki, azərbaycanlı devilsinizsin, amma bu neccə olur ki, 17 min kilometr uzaqda golib, Azərbaycan müdafiə edirsiniz? Dədilər ki, o zaman sənə 5, tərcüməciyə 5 dəqiqə vaxt veririk, eyni zamanda erməni çıxışının vaxtını 10 dəqiqə artırırıq. Orada altı nofər erməni deputat var idi, onlardan biri isə Bakı erməni idi. Onlar mənə sual etdilər ki, azərbaycanlı devilsinizsin, amma bu neccə olur ki, 17 min kilometr uzaqda golib, Azərbaycan müdafiə edirsiniz? Dədilər ki, o zaman sənə 5, tərcüməciyə 5 dəqiqə vaxt veririk, eyni zamanda erməni çıxışının vaxtını 10 dəqiqə artırırıq. Orada altı nofər erməni deputat var idi, onlardan biri isə Bakı erməni idi. Onlar mənə sual etdilər ki, azərbaycanlı devilsinizsin, amma bu neccə olur ki, 17 min kilometr uzaqda golib, Azərbaycan müdafiə edirsiniz? Dədilər ki, o zaman sənə 5, tərcüməciyə 5 dəqiqə vaxt veririk, eyni zamanda erməni çıxışının vaxtını 10 dəqiqə artırırıq. Orada altı nofər erməni deputat var idi, onlardan biri isə Bakı erməni idi. Onlar mənə sual etdilər ki, azərbaycanlı devilsinizsin, amma bu neccə olur ki, 17 min kilometr uzaqda golib, Azərbaycan müdafiə edirsiniz? Dədilər ki, o zaman sənə 5, tərcüməciyə 5 dəqiqə vaxt veririk, eyni zamanda erməni çıxışının vaxtını 10 dəqiqə artırırıq. Orada altı nofər erməni deputat var idi, onlardan biri isə Bakı erməni idi. Onlar mənə sual etdilər ki, azərbaycanlı devilsinizsin, amma bu neccə olur ki, 17 min kilometr uzaqda golib, Azərbaycan müdafiə edirsiniz? Dədilər ki, o zaman sənə 5, tərcüməciyə 5 dəqiqə vaxt veririk, eyni zamanda erməni çıxışının vaxtını 10 dəqiqə artırırıq. Orada altı nofər erməni deputat var idi, onlardan biri isə Bakı erməni idi. Onlar mənə sual etdilər ki, azərbaycanlı devilsinizsin, amma bu neccə olur ki, 17 min kilometr uzaqda golib, Azərbaycan müdafiə edirsiniz? Dədilər ki, o zaman sənə 5, tərcüməciyə 5 dəqiqə vaxt veririk, eyni zamanda erməni çıxışının vaxtını 10 dəqiqə artırırıq. Orada altı nofər erməni deputat var idi, onlardan biri isə Bakı erməni idi. Onlar mənə sual etdilər ki, azərbaycanlı devilsinizsin, amma bu neccə olur ki, 17 min kilometr uzaqda golib, Azərbaycan müdafiə edirsiniz? Dədilər ki, o zaman sənə 5, tərcüməciyə 5 dəqiqə vaxt veririk, eyni zamanda erməni çıxışının vaxtını 10 dəqiqə artırırıq. Orada altı nofər erməni deputat var idi, onlardan biri isə Bakı erməni idi. Onlar mənə sual etdilər ki, azərbaycanlı devilsinizsin, amma bu neccə olur ki, 17 min kilometr uzaqda golib, Azərbaycan müdafiə edirsiniz? Dədilər ki, o zaman sənə 5, tərcüməciyə 5 dəqiqə vaxt veririk, eyni zamanda erməni çıxışının vaxtını 10 dəqiqə artırırıq. Orada altı nofər erməni deputat var idi, onlardan biri isə Bakı erməni idi. Onlar mənə sual etdilər ki, azərbaycanlı devilsinizsin, amma bu neccə olur ki, 17 min kilometr uzaqda golib, Azərbaycan müdafiə edirsiniz? Dədilər ki, o zaman sənə 5, tərcüməciyə 5 dəqiqə vaxt veririk, eyni zamanda erməni çıxışının vaxtını 10 dəqiqə artırırıq. Orada altı nofər erməni deputat var idi, onlardan biri isə Bakı erməni idi. Onlar mənə sual etdilər ki, azərbaycanlı devilsinizsin, amma bu neccə olur ki, 17 min kilometr uzaqda golib, Azərbaycan müdafiə edirsiniz? Dədilər ki, o zaman sənə 5, tərcüməciyə 5 dəqiqə vaxt veririk, eyni zamanda erməni çıxışının vaxtını 10 dəqiqə artırır